

2018-04-06
Dnr: U2017/04546/S

Till:
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm
u.remissvar@regeringskansliet.se

Yttrande över betänkandet Nationella minoritetsspråk i skolan - förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering, SOU 2017:91

Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) lämnar synpunkter i ett remissvar angående betänkandet av utredningen om förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk. SDR arbetar för dövas och teckenspråkigas mänskliga och demokratiska rättigheter, samt driver på utvecklingen mot ett samhälle där teckenspråk har en självklar plats.

I vårt remissvar baserar vi våra argument bland annat på Språklagen och FN:s konvention för personer med funktionsnedsättning.

Döva är en heterogen grupp där det kan variera hur varje enskild individ ser på sig själv. Vi menar att oavsett normbrytande hörselvariation så har varje döv individ rätt till teckenspråk.

Sammanfattning

Som helhet tillstyrker vi utredningens förslag på åtgärder för att förbättra förutsättningarna till undervisning och revitalisering för de nationella minoritetsspråken. Vi anser att utredningens intentioner med uppdraget är oerhört viktiga – att de nationella minoritetsspråken i Sverige ska hållas levande i framtiden. De nationella minoritetsspråken är en vital del av mångfalden, kulturen och historien i Sverige.

Svenskt teckenspråk är också en vital del av mångfalden, kulturen och historien i Sverige. Men så länge svenskt teckenspråk inte räknas som ett nationellt minoritetsspråk riskerar det språket gå miste om flera av förslagen på åtgärdernas syften för att stärka och revitalisera minoritetsspråken. Vi befarar därför två olika utvecklingslinjer för nationella minoritetsspråk och svenskt teckenspråk om utredningens förslag på åtgärder blir till verklighet.

Bakgrund

Utredningens direktiv och fokus har varit de nationella minoritetsspråken. Dit räknas inte svenskt teckenspråk. Vi på SDR har länge arbetat för att svenskt teckenspråk ska ha stärkt ställning och skydd liknande de nationella minoritetsspråken i Sverige. I många avseenden fyller svenskt teckenspråk de kriterier som finns för att uppnå status som ett nationellt minoritetsspråk. Svenskt teckenspråk är helt klart ett eget språk. Språket har funnits i över 100 år – forskning har bekräftat användning av svenskt teckenspråk sen år 1875 i Sverige.

År 1995 tillsatte regeringen en kommitté som skulle utreda om, och i så fall på vilket sätt, Sverige skulle ansluta sig till Europarådets konvention om regionala språk och minoritetsspråk.¹

¹ SOU 1997:192

Under utredningens gång uppmanade SDR utredningen att räkna in svenskt teckenspråk som ett territoriellt obundet språk.

Kommittén hörsammade inte uppmaningen med motiveringen att dels hade svenskt teckenspråk redan en stark ställning i Sverige, dels sågs det svenska teckenspråket mer som ett "kommunikationsmedel" för döva, som "trots sitt handikapp kan kommunicera med omgivningen", vilket inte var, enligt kommitténs mening, Europarådets konventions huvudsyfte med att stötta historiska språk som en del av Europas mångkulturella arv. Kommittén avslutade motiveringen med att en status som ett territoriellt obundet minoritetsspråk skulle de facto inte innebära några större skillnader än svenskt teckenspråks dåvarande ställning i samhället. Därför rekommenderades svenskt teckenspråk att inte omfattas av ratificeringen av minoritetsspråkskonventionen.

Svenskt teckenspråk har dock en "särställning" och ses ofta som ett sjätte minoritetsspråk i Sverige. Utmaningarna för svenskt teckenspråks överlevnad är i många fall liknande med de nationella minoritetsspråkens utmaningar som tas upp i kapitel 5.4. Problemen för svenskt teckenspråk kvarstår dock så länge svenskt teckenspråk inte räknas med i utredningens vilja till att möta utmaningarna och stärka minoritetsspråken.

Utredningens förslag på att stärka minoritetsspråken kontra förslag på åtgärder för svenskt teckenspråk

Precis som utredningen konstaterar, är utbildningsområdet avgörande för språkets fortlevnad och för att de ska kunna utvecklas. Därför är det intressant att jämföra vilka slutsatser denna utredning kom fram till med slutbetänkandet Samordning, ansvar och kommunikation – vägen till ökad kvalitet för elever med vissa funktionsnedsättningar² som lämnades av utredaren Jan Sydhoff sommaren 2016. Det slutbetänkandet ger förslag på hur måluppfyllelsen ska höjas för elever som är döva, hörselskadade och de som diagnostiserats med språkstörning.

Utgångspunkten i nämnda utredningar skiljer sig åt, men vi ser flera gemensamma referenspunkter som vi befarar kan ge olika utvecklingslinjer för svenskt teckenspråk kontra nationella minoritetsspråk.

Båda utredningarna är överens om att svenskt teckenspråk och nationella minoritetsspråk måste stärkas. Men förslagen till åtgärderna skiljer sig åt och även möjligheterna för elever att få tvåspråkig undervisning och tillgång till språkmiljöer.

7.1.3

Vi tillstyrker förslaget att införa nationellt minoritetsspråk som ett eget ämne. Svenskt teckenspråk finns som ett eget ämne och med egen kursplan. Vi vet innebörden och styrkan av en sådan reglering och tycker att det är självklart att samma möjlighet ska ges till de nationella minoritetsspråken.

7.7.1-5

Vi tillstyrker förslaget att reglera en minsta garanterad undervisningstid för ämnet nationellt minoritetsspråk och förslaget på 960 timmar.

Som utredningen bedömer, är det av yttersta vikt att undervisningen i ett minoritetsspråk måste nå ett minimiantal timmar i veckan för att kunna uppfylla målen att skapa en språklig grund som främjar ett långsiktigt och funktionellt mångsidigt bruk av språken och likvärdigheten.

Svenskt teckenspråk som ämne i specialskolan är den minsta garanterade undervisningstiden 725 timmar. Vi vill se ett likvärdigt antal timmar som nationella minoritetsspråk erbjuds.

² SOU 2016:46

Vi vill också se att den möjligheten erbjuds till döva elever som går i kommunala grundskolor. Även att en döv elev ska garanteras bli erbjuden undervisning i svenskt teckenspråk oavsett elevantal och förkunskaper i likhet med regleringen för elever som har rätt till modersmålsundervisning i nationellt minoritetsspråk.

För svenskt teckenspråk föreslår Sydhoffs utredning att det skulle likställas med nationellt minoritetsspråk i fråga om rätt till att få undervisning på sitt modersmål.³ Till exempel har svenskt teckenspråk likvärdig status som nationella minoritetsspråk i Språklagen, men i skollagen klassificeras svenskt teckenspråk inte med samma likvärdighet för att ha rätt till modersmålsundervisning, vilket innebär att dels måste ett bestämt minst antal elever söka, minst en av vårdnadshavare ska använda modersmålet i hemmet och att eleven har modersmålet som sitt umgängesspråk i hemmet.

För döva barn innebär dessa kriterier ett problem eftersom att dels överförs inte svenskt teckenspråk från förälder till barn i vanliga fall i och med att 90 - 95% av döva barn har hörande föräldrar.⁴ Det ger effekten att flertalet barn inte får möjligheten att utveckla sitt teckenspråk om inte samhället ger sitt stöd från början. Överföringen av svenskt teckenspråk måste då anordnas av teckenspråkskunniga vuxna som stöd till både föräldrar och barn. Möjligheten att delta i teckenspråkiga miljöer med teckenspråkiga vuxna måste erbjudas av samhället för att ge barnen en reell möjlighet till att utveckla sitt teckenspråk.

I Sydhoffs förslag står det att en elev som har behov av teckenspråk ska erbjudas det som modersmålsundervisning i likhet med nationella minoritetsspråk. Men vem eller vilka är det som ska bedöma behovet? Istället yrkar vi på att alla som konstaterats döva eller har normbrytande hörselvariation ska ha rätt till teckenspråk.

Denna utredning visar i kapitel 6 att utökningen med rättigheterna för modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk sen år 2015 inte per automatik har gett fler sökande till berättigad modersmålsundervisning och föreslår informationsinsatser för att öka kännedomen om rättigheterna.

Förmodligen krävs en liknande process för svenskt teckenspråk om förslaget med likställdhet med nationella minoritetsspråk fortfarande är aktuell och går genom. Kruxet är att bedömningsansvaret för vilka som har behov av teckenspråk är väldigt otydligt och riskerar vara en fortsatt bromskloss för berättigade sökande.

9.6.3

Vi tillstyrker förslaget på att ta bort kravet på dagligt umgängesspråk för få rätt till tvåspråkig undervisning i ett nationellt minoritetsspråk.

Precis som utredningen konstaterar, är det helt centralt för ett språks överlevnad att elever i det aktuella språket har deltagit i tvåspråkig undervisning och modersmålsundervisning. Därför är det av yttersta vikt att så många som möjligt får tillgång till den tvåspråkiga undervisningen för dels språkets överlevnad och dels för eleverna att på en samlad plats kunna skapa en kulturell och språklig tillhörighet.

Återigen, är det väldigt intressant att jämföra med Sydhoffs utredning och dess förslag om vilka döva elever som ska ha rätt till tvåspråkig undervisning i en teckenspråkig miljö.

Skollagen har i kapitel 7 en formulering om vilka som har rätt att gå på specialskolan. Den lyder att de elever som på grund av sin funktionsnedsättning inte kan gå i grundskolan ska ha rätt till

³ SOU 2016:46, kap 9.2

⁴ *Chasing the mythical ten percent*, Mitchell & Karchmer, 2004

specialskola. Formuleringen har fått mycket kritik i och med att den stigmatiserar och stämplar barnen som misslyckade på grund av sin funktionsnedsättning istället för att se dem som en språklig och kulturell minoritet. (Vi ser likheter i utredningen Nationella minoritetsspråk i skolans slutsatser kring tidigare nedsättande majoritetssyn på minoritetsspråken)

Förslaget från Sydhoffs utredning var att ändra på formuleringen till att specialskolan ska ta emot barn med behov av tvåspråkig undervisning i en teckenspråkig miljö.⁵ Det skulle också ge effekten att en mer begränsad grupp av döva elever skulle få tillgång till specialskolan eftersom det krävs dels förkunskaper i svenskt teckenspråk och dels krävs att en antagningsnämnd ska ta avgörande bedömningar ifall eleven har behov av teckenspråk i sin undervisning eller inte.

Vi ser här två olika utvecklingslinjer av förslagen. För nationella minoritetsgrupper vill man uppmuntra barn att välja tvåspråkiga skolor för att få in fler och på så sätt stärka det nationella minoritetsspråket och den kulturella identiteten.

För döva elever vill man där begränsa möjligheterna för dem att välja teckenspråkiga skolmiljöer och istället så långt som möjligt uppmuntra dem att välja hemskolor med inga eller få andra döva och hörselskadade skolkamrater. Visserligen får de större rättigheter att läsa svenskt teckenspråk som modersmål. Men de får inte välja en teckenspråkig skola om de bedöms höra och tala tillräckligt väl. Dessutom har den föreslagna formuleringen kvar av synsättet på eleverna som en grupp med funktionsnedsättning och använder teckenspråket som ett hjälpmedel istället för en språklig och kulturell minoritet.

Utgångspunkten är alltså en prognoserad oundviklig nedgång av elevantalet och lösningen är ännu mer begränsad möjlighet för elever att söka till skolor med tvåspråkig undervisning med svenskt teckenspråk som grund. Det innehåller också ett synsätt där man måste välja mellan språken istället för att ha ett "både och"-perspektiv. Sådana tongångar finns inte bland slutsatserna om nationella minoritetsspråk i skolan.

Inga resonemang förs hur det skulle påverka det svenska teckenspråkets fortlevnad. Istället vill man begränsa antalet dövskolor i och med minskat elevunderlag och få mer "koncentrerad" teckenspråksmiljö.

Har regeringen för avsikt att föreslå utökade möjligheter för tvåspråkig undervisning för elever med nationellt minoritetsspråk, förutsätter vi på SDR att liknande möjligheter ska ges till döva elever och alla elever som konstaterats ha en normbrytande hörselvariation.

10

Vi delar utredningens bedömning att förskolans roll är oerhört betydelsefull som starten av en utbildningskedja.

För döva barn kan vi inte nog betona hur viktigt det är att de får svenskt teckenspråk så tidigt som möjligt och förskolan har en betydelsefull roll. Som vi nämnde tidigare har flesta döva barn ingen naturlig överföring av teckenspråk i sina familjer och därför måste staten tillhandahålla garanterade teckenspråksmiljöer i förskolor där döva barn finns. Språkrådet gav ut år 2014 en rapport⁶ där de redovisade ett minskat antal teckenspråkiga förskolor runt om i Sverige. Dessutom blev det mer diffusa språkmiljöer där det blandades mellan svenska och svenskt teckenspråk vilket innebär att renodlade teckenspråksmiljöer i förskolor är väldigt begränsat i Sverige.

⁵ SOU 2016:46, kap 22.3

⁶ *Se Språket*, Lyxell, 2014

Vi kan konstatera att detta är en allvarlig hot mot det svenska teckenspråkets fortlevnad och något som regeringen bör ta krafttag i.

11.3

Vi delar utredningens bedömning om att en strategisk handlingsplan behövs för att på lång sikt stärka lärarförsörjningen i nationella minoritetsspråk.

De utmaningar som finns för nationella minoritetsspråk är liknande för svenskt teckenspråk. I höstas lämnade SDR ett remissvar till utredningen *Utbildning, undervisning och ledning – reformvård till stöd för en bättre skola*⁷ där vi gav skarp kritik till förslaget om att behålla speciallärarbehörighetskravet för undervisande lärare på specialskolor för döva elever som vi menar urholkar teckenspråksmiljön och stigmatiserar döva elever på skolorna. Istället yrkar vi på att undervisande lärare för döva elever i en teckenspråkig undervisning ska ha reglerat i behörighetsförordningen att kunna svenskt teckenspråk.⁸ Det har, egendomligt nog, aldrig funnits. Vi vet inte i nuläget hur den processen går.

Ska regeringen initiera en strategisk handlingsplan förutsätter vi på SDR att hur man ska stärka lärarförsörjningen i teckenspråkiga undervisande lärare för döva elever är med i direktiven för handlingsplanen.

Vänliga hälsningar

Sveriges Dövas Riksförbund

Åsa Henningsson
Förbundsordförande

⁷ SOU 2017:51